

Πέμπτη, 24 Μαΐου 2007
 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
 ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α' ΚΕΙΜΕΝΟ

Γιάννης Ρίτσος

Η Σονάτα του σεληνόφωτος (απόσπασμα)

[...]

Κάποτε υπήρξε νέα και αυτή, - όχι η φωτογραφία που κοιτάς με
 τόση δυσπιστία-
 λέω για την πολυθρόνα, πολύ αναπαυτική, μπορούσες ώρες 45
 ολόκληρες να κάθεται
 και με κλεισμένα μάτια να ονειρεύεσαι ό,τι τύχει
 - μιαν αμμουδιά στρωτή, νοτισμένη, στιλβωμένη από φεγγάρι,
 πιο στιλβωμένη απ' τα παλιά λουστρίνια μου που κάθε μήνα τα
 δίνω στο στιλβωτήριο της γωνιάς,
 ή ένα πανί ψαρόβαρκας που χάνεται στο βάθος λικνισμένο απ'
 την ίδια του ανάσα,
 50
 τριγωνικό πανί σα μαντίλι διπλωμένο λοξά μόνο στα δύο
 σα να μην είχε τίποτα να κλείσει ή να κρατήσει
 ή ν' ανεμίσει διάπλατο σε αποχαιρετισμό. Πάντα μου είχα μανία
 με τα μαντίλια,
 όχι για να κρατήσω τίποτα δεμένο,
 τίποτα σπόρους λουλουδιών ή χαμομήλι μαζεμένο στους αγρούς
 με το λιόγερμα
 ή να το δέσω τέσσερις κόμπους σα το σκουφί που φοράνε οι 55
 εργάτες σ' αντικρινό γιαπί
 ή να σκουπίζω τα μάτια μου, - διατήρησα καλή την όρασή μου
 ποτέ μου δε φόρεσα γυαλιά. Μια απλή ιδιοτροπία τα μαντίλια.

Τώρα διπλώνω στα τέσσερα, στα οχτώ, στα δεκάξη
 ν' απασχολώ τα δάχτυλά μου. Και τώρα θυμήθηκα
 πως έτσι μετρούσα τη μουσική σαν πήγαινα στο Ωδείο
 με μπλε ποδιά και άσπρο γιακά, με δυο ξανθές πλεξούδες 60
 -8, 16, 32, 64, -
 κρατημένη απ' το χέρι μιας μικρής φίλης μου ροδακινιάς όλο
 φως και ροζ λουλούδια
 (συγχώρεσέ μου αυτά τα λόγια - κακή συνήθεια) - 32, 64, -

κ'οι δικοί μου στήριζαν
 μεγάλες ελπίδες στο μουσικό μου τάλαντο. Λοιπόν, σούλεγα για 65
 την πολυθρόνα -
 ξεκοιλιασμένη - φαίνονται οι σκουριασμένες σουστές, τα άχερα-
 έλεγα να την πάω δίπλα στο επιπλοποιείο,
 μα που καιρός λεφτά και διάθεση - τι να πρωτοδιορθώσεις;-
 έλεγα να ρίξω ένα σεντόνι πάνω της, - φοβήθηκα
 τ'άσπρο σεντόνι σε τέτοιο φεγγαρόφωτο. Εδώ κάθησαν 70
 άνθρωποι που ονειρεύτηκαν μεγάλα όνειρα, όπως κ'εσύ κι όπως
 κ'εγώ άλλωστε,
 και τώρα ξεκουράζονται κάτω απ'το χώμα δίχως να ενοχλούνται
 απ'τη βροχή ή το φεγγάρι.
 Άφησέ με νάρθω μαζί σου.

Θα σταθούμε λιγάκι στην κορφή της μαρμαρίνης σκάλας του Αη-
 Νικόλα,

ύστερα εσύ θα κατηφορίσεις κ' εγώ θα γυρίσω πίσω 75
 έχοντας στ'αριστερό πλευρό μου τη ζέστα απ'το τυχαίο άγγιγμα
 του σακκακιού σου
 κι ακόμη μερικά τετράγωνα φώτα από μικρά συνοικιακά
 παράθυρα
 κι αυτή την πάλλευκη άχνα¹ απ'το φεγγάρι πούναι σα μια μεγάλη
 συνοδεία ασημένιων κύκνων
 και δε φοβάμαι αυτήν την έκφραση, γιατί εγώ
 πολλές ανοιξιάτικες νύχτες συνομίλησα άλλοτε με το Θεό που μου 80
 εμφανίστηκε

ντυμένος την αχλύ² και τη δόξα ενός τέτοιου σεληνόφωτος ,
 και πολλούς νέους, πιο ωραίους , κι από σένα ακόμη , του
 εθυσίασα,
 έτσι λευκή κι απρόσιτη ν'ατμίζομαι³ μες στη λευκή μου φλόγα,
 στη λευκότητα του σεληνόφωτος,

πυρπολημένη απ' τ' αδηφάγα μάτια των αντρών κι απ'τη
 δισταχτική έκσταση των εφήβων,
 πολιορκημένη από εξαίσια, ηλιοκαμμένα σώματα,
 άλκιμα⁴ μέλη γυμνασμένα στο κολύμπι στο κουπί, στο στίβο,

στο ποδόσφαιρο (που έκανα πως δεν τάβλεπα)
 μέτωπα, χείλη και λαιμοί, γόνατα, δάχτυλα και μάτια,
 στέρνα και μπράτσα και μηροί (κι αλήθεια τάβλεπα)
 - ξέρεις, καμμιά φορά, θαυμάζοντας, ξεχνάς ό,τι θαυμάζεις,
 σου φτάνει ο θαυμασμός σου, -

θε μου, τι μάτια πάναστρα⁵, κι ανυψωνόμουν σε μίαν αποθέωση 90
 αρνημένων άστρων
 γιατί, έτσι πολιορκημένη απ'έξω κι από μέσα,

άλλος δρόμος δε μούμενε παρά μονάχα προς τα πάνω ή προς τα κάτω. – Όχι δε φτάνει.

Άφησέ με νάρθω μαζί σου.

Το ξέρω η ώρα είναι πια περασμένη. Άφησέ με,
Γιατί τόσα χρόνια, μέρες και νύχτες και πορφυρά μεσημέρια,

έμεινα μόνη,

ανένδοτη, μόνη και πάναγνη,

ακόμη στη συζυγική μου κλίνη πάναγνη και μόνη,

Γράφοντας ένδοξους στίχους στα γόνατα του Θεού,

στίχους που, σε διαβεβαιώ, θα μείνουνε σα λαξευμένοι σε

άμεμπτο μάρμαρο,

πέρα απ' τη ζωή μου και τη ζωή σου, πέρα πολύ. Δε φτάνει.

Άφησέ με νάρθω μαζί σου.

95

100

[...]

1. θολούρα
2. ελαφρά ομίχλη
3. κατασκευασμένο ρήμα, ανάμεσα στο ατμίζω (= βγάζω ατμούς) και στο εξατμίζομαι
4. ρωμαλέα, δυνατά σωματικά
5. όλο αστέρια ή φωτεινά σαν αστέρια

Α' ΕΡΩΤΗΣΗ

Στη Σονάτα του Σεληνόφωτος συναντάμε ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της ποίησης του Γιάννη Ρίτσου, όπως ο διάχυτος λυρισμός, οι συχνές παρομοιώσεις, η άφθονη χρήση εικόνων, καθώς και η προβολή των ασήμαντων καθημερινών πραγμάτων. Να δώσετε μέσα από το συγκεκριμένο απόσπασμα δύο παραδείγματα για καθένα από αυτά τα τέσσερα χαρακτηριστικά.

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στη Σονάτα του Σεληνόφωτος συναντάμε βασικά γνωρίσματα της ποίησης του Γ. Ρίτσου, όπως:

- Ο **διάχυτος λυρισμός** που εκδηλώνεται μέσα από την έντονη εξωτερικήυση των συναισθημάτων της Γυναίκας με τα Μαύρα και συμπληρώνεται από την δυνατή αξιοποίηση των εκφραστικών μέσων. Ενδεικτικά αναφέρονται: α) Στιχ.

- 47 «- μια αμμουδιά στρωτή, νοτισμένη, στυλβωμένη από το φεγγάρι» (λυρική εικόνα) β) Στιχ.54 «τίποτα σπόρους λουλουδιών ή χαμομήλι μαζεμένο στους αγρούς με το λιόγερμα» γ) Στιχ. 63-64 «κρατημένη από το χέρι ... και ροζ λουλούδια» (λυρική εικόνα)
- Οι συχνές παρομοιώσεις που αποτελούν κυρίαρχο εκφραστικό μέσο της ποιητικής του Γ. Ρίτσου:
 στ. 50 τριγωνικό πανί **σα μαντίλι διπλωμένο...**
 στ. 55 **σαν το σκουφί** που φοράνε οι εργάτες
 στ. 78 πάλλευκη άχνα αυτό το φεγγάρι που' ναι **σα μια μεγάλη συνοδεία ασημένιων κύκνων**
 στ. 99 στίχους που σε διαβεβαιώ θα μείνουνε **σα λαξευμένοι σε άμεμπτο μάμαρο**
 - Η άφθονη χρήση **εικόνων** που οπτικοποιούν αναμνήσεις και πτυχές της ζωής της ηρωίδας. Ενδεικτικά αναφέρονται:
 στ. 44: όχι η φωτογραφία που κοιτάς με τόση δυσπιστία
 στ. 49: ένα πανί ψαρόβαρκας... την ίδια του ανάσα
 στ. 55: σκουφί που φοράνε...
 στ. 65-66: λοιπόν σούλεγα για την πολυθρόνα- ξεκοιλιασμένη... τα άχερα
 στ. 84-88: πυρπολημένη...(κι αλήθεια δεν τάβλεπα)
 - **Προβολή καθημερινών ασήμαντων πραγμάτων** που φορτίζονται συναισθηματικά για να εκφράσουν τον ψυχικό κόσμο της ηρωίδα:
 στ. 44: η φωτογραφία που απεικονίζει την ηρωίδα
 στ. 48: τα παλιά λουστρίνια
 στ. 50: μαντίλι
 στ. 66: πολυθρόνα...
 στ. 77: τετράγωνα φώτα

Β' ΕΡΩΤΗΣΗ 1

Όπως αναφέρει η Χρύσα Προκοπάκη: «Ο Ρίτσος συνηθίζει να παρεμβάλλει μέσα στο ποίημα έναν λόγο για την ίδια την ποίηση [...]» (Νέα Εστία, τ. 130, τχ. 1547, Χριστούγεννα 1991, σελ.151).

α. Με ποιους στίχους του αποσπάσματος επαληθεύεται η άποψη αυτή;

Μονάδες 5

β. Να σχολιάσετε τους στίχους αυτούς.

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Γιάννης Ρίτσος, ως γνήσιος και βαθυστόχαστος ποιητής, «συνηθίζει να παρεμβάλλει μέσα στο ποίημα ένα λόγο για την ίδια την ποίηση» εκφράζοντας ποιητικές σκέψεις για το ρόλο και τη λειτουργία της Ποιητικής Τέχνης.

α) Η άποψη αυτή επαληθεύεται στους στίχους 94-100 και ιδίως 99-100

β) Στους στίχους αυτούς η Γυναίκα με τα Μαύρα παραδέχεται emphatically ότι σε όλη τη διάρκεια της ζωής της κατέπνιξε το ερωτικό της ένστικτο, στράφηκε σε μοναχικές επιλογές, προτιμώντας να αφιερωθεί με την ποίησή της στη λατρεία του Θεού «γράφοντας ένδοξους στίχους στα γόνατα του Θεού» (στ.98).

Αυτοί οι, θρησκευτικού περιεχομένου, στίχοι χαρακτηρίζονται από την ηρώίδα ως «λαξευμένοι σε άμεμπτο μάρμαρο» (στ.99), άρα αιώνιοι, άμεμπτοι και ανέγγιχτοι, ανθεκτικοί στο πέρασμα του χρόνου εφόσον δε συσχετίζονται με την κοινωνική πραγματικότητα αλλά αφορούν μια ποίηση απομακρυσμένη από τη ζωή. (βλ.Σχόλιο σχολικού βιβλίου σελ.41).

Παρόλα αυτά, οι στίχοι της ηρώιδας ποιήτριας δε στάθηκαν αρκετοί (στ.100 «δε φτάνει») για να καλύψουν το ψυχικό της κενό με αποτέλεσμα η αιωνιότητα που αποδίδει στους στίχους της να καταλήγει ένας ευσεβής πόθος χωρίς «πρακτική» αξία για την ψυχή και την ύπαρξή της.

Εξάλλου, οι στίχοι που «θα μείνουν σε λαξευμένοι σε άμεμπτο μάρμαρο» φαίνεται να δηλώνουν και έμμεση κριτική του Ρίτσου στο δόγμα «η Τέχνη για την Τέχνη» το οποίο εκφράζει την αντίληψη πως το καλλιτεχνικό δημιούργημα πρέπει να παράγει μόνο αισθητικό αποτέλεσμα δίχως να εκφράζει κάποιο συγκεκριμένο κοινωνικό ή πολιτικό μήνυμα που έρχεται όμως σε πλήρη αντίθεση με τα ποιητικά «πιστεύω» της στρατευμένης Τέχνης την οποία εκπροσωπούσε πιστά ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος.

Β' ΕΡΩΤΗΣΗ 2

Βασισμένοι σε στοιχεία του αποσπάσματος να ανασυνθέσετε το παρελθόν της Γυναίκας, όπως αυτό αναδεικνύεται μέσα από την εξομολόγησή της προς τον νέο.

Μονάδες 20

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η πρώτη απόπειρα ανασύνθεσης του παρελθόντος της Γυναίκας γίνεται με την αναφορά στην πολυθρόνα, φορέα αναμνήσεων μέσα στον απομονωμένο, ασφυκτικά κλειστό χώρο του σπιτιού. Στην πολυθρόνα αυτή «μπορούσες ώρες ολόκληρες να κάθεται και με κλεισμένα μάτια να ονειρεύεται» από μια φεγγαρολουσμένη αμμουδιά μέχρι μια ψαρόβαρκα με πανιά να χάνεται στα βάθη της θάλασσας (στ. 45-46). Η ανώτερη κοινωνική της θέση της επέτρεπε να αντιμετωπίζει αντικείμενα

χρηστικά, όπως τα μαντίλια, από την αισθητική τους και μόνο πλευρά (στ. 52-57). Οι σπουδές της στο Ωδείο έμειναν αναξιοποίητες και οι ελπίδες των δικών της σχετικά με το μουσικό της ταλέντο διαψεύστηκαν (στ. 59-65). Ως ποιήτρια άντλησε την έμπνευσή της από το Θεό, για χάρη του οποίου κατέπνιξε την ερωτική της επιθυμία. Την ηρώίδα περιτριγύριζαν εξαίσια, ηλιοκαμμένα σώματα (στ. 85), άλκιμα μέλη γυμνασμένα (στ. 86), μέτωπα, χείλη και λαιμοί, γόνατα, δάχτυλα και μάτια, / στέρνα και μπράτσα και μηροί (στ. 87 - 88), μάτια πάναστρα (στ. 90). Όλα αυτά τα στερήθηκε ή, σωστότερα, τα αρνήθηκε στη νιότη της η Γυναίκα (κι ανυψωνόμουν σε μίαν αποθέωση αρνημένων άστρων, στ. 90), που δικαιολογείται για αυτή την επιλογή της με την αποφθεγματική φράση ξέρεις, καμμιά φορά, θαυμάζοντας, ξεχνάς, ό,τι θαυμάζεις, σου φτάνει ο θαυμασμός σου (στ. 89), με την οποία υποδηλώνεται ότι η διαρκής ανατροφοδότηση του θαυμασμού και της διέγερσης καταλήγει να ματαιώνει την πράξη, εν προκειμένω το ερωτικό βίωμα. Η ερωτική στέρηση και μοναξιά χαρακτήρισαν και το συζυγικό της βίο καθώς «τόσα χρόνια, μέρες και νύχτες και πορφυρά μεσημέρια» έμεινε ακόμη και στη συζυγική της κλίση «πάναγνη και μόνη». Αυτά τα βιώματα των περασμένων ετών αποτελούν το βαρύ φορτίο του παρόντος της, ένα φορτίο που την ωθεί στη σπαρακτική επίκλησή της προς το Νέο «Άφησε με να ρθω μαζί σου».

Γ' ΕΡΩΤΗΣΗ

«[...] Λοιπόν, σούλεγα για την πολυθρόνα... δίχως να ενοχλούνται απ' τη βροχή ή το φεγγάρι» (στ. 65-72). **Να σχολιάσετε το περιεχόμενο των συγκεκριμένων στίχων με 130-150 λέξεις.**

Μονάδες 25

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στους στίχους 65-72 η ηρώίδα, έχοντας ολοκληρώσει τη συνειρμική παρέκβαση των στίχων 47-64, επανέρχεται στο σύμβολο της πολυθρόνας - ένα αντικείμενο του χώρου με ιδιαίτερη συναισθηματική αξία, αφού αποτελούσε «χώρο» περισυλλογής αλλά και άδοξων νεανικών ονείρων. Την απεικονίζει προβάλλοντας την απόλυτη φθορά της από το πέρασμα του χρόνου, ο οποίος συγχρόνως έχει (στ.66) πλήξει ανεπανόρθωτα και τον ψυχικό της κόσμο οδηγώντας την σε μια γενικότερη παραίτηση από την αντικειμενική πραγματικότητα (στ. 67-68). Αυτή η παραίτηση εκφράζεται με ένα ρητορικό ερώτημα που δηλώνει την ματαιότητα απέναντι στο χρόνο και μια αυτοσαρκαστική αναφορά και στην απόλυτη μοναξιά της («μα που καιρός») και στη δεινή ψυχολογική της κατάσταση («μα πού... διάθεση»).

Επιπλέον, αποφεύγει να καλύψει την εμφανή φθορά του αντικειμένου με σεντόνι για να μην επιτείνει το πένθιμο κλίμα (μοτίβο θανάτου) που κυριαρχεί στο

χώρο του σπιτιού (στ.69-70), ενώ ολοκληρώνει τις σκέψεις της γυρίζοντας στο παρελθόν της ζωής της και του σπιτιού αναμετρώντας τις μορφές, τα πρόσωπα που πέρασαν και χάθηκαν (ξανά το μοτίβο του θανάτου) δίνοντας έμφαση στα μεγάλα όνειρα της ζωής της που διαψεύστηκαν (σε αντίθεση με τα όνειρα του Νέου που βρίσκονται στην αφετηρία τους) και μακαρίζοντας –ίσως- την «τύχη» των νεκρών που δεν βιώνουν πλέον το τρομακτικό συναίσθημα της μοναξιάς και της απόγνωσης που η ίδια παρατεταμένα βιώνει.

Δ' ΕΡΩΤΗΣΗ

Να εντοπίσετε ομοιότητες ως προς το περιεχόμενο μεταξύ του αποσπάσματος που σας δόθηκε από τη Σονάτα του σεληνόφωτος και του παρακάτω ποιήματος του Κ. Π. Καβάφη, «Ένας γέρος»:

Μονάδες 20

Στου καφενείου του βοερού το μέσα μέρος
σκυμένος στο τραπέζι κάθετ' ένας γέρος·
με μίαν εφημερίδα εμπρός του, χωρίς συντροφιά.

Και μες στών άθλιων γηρατειών την καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τα χρόνια
που είχε και δύναμι, και λόγο, κ' εμορφιά.

Ξέρει που γέρασε πολύ· το νοιώθει, το κυττάζει.
Κ' εν τούτοις ο καιρός που ήταν νέος μοιάζει
σαν χθές. Τι διάστημα μικρό, τι διάστημα μικρό.

Και συλλογιέται η Φρόνησις πως τον εγέλα·
και πως την εμπιστεύονταν πάντα – τι τρέλλα!-
την ψεύτρα που έλεγε· «Αύριο. Έχεις πολύν καιρό.»

Θυμάται ορμές που βάσταγε· και πόση
χαρά θυσίαζε. Την άμυαλή του γνώσι
καθ' ευκαιρία χαμένη τώρα την εμπαιίζει.

...Μα απ' το πολύ να σκέπτεται και να θυμάται
ο γέρος εξαλίσθηκε. Κι αποκοιμάται
στου καφενείου ακουμπισμένος το τραπέζι.

(Κ. Π. Καβάφης, Άπαντα ποιητικά, ύψιλον/βιβλία, [Αθήνα 1990], σελ. 20.)

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ανάμεσα στο ποίημα του Γ. Ρίτσου και το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη μπορούμε να εντοπίσουμε αναλογίες ως προς το περιεχόμενο.

Αρχικά και τα δύο πρωταγωνιστικά πρόσωπα είναι προχωρημένης ηλικίας με αίσθημα απόγνωσης και απογοήτευσης από το βάρος των γηρατειών («Σονάτα»: στ.68, «Ένας γέρος»: στροφή 2,3) απομονωμένα από τον κοινωνικό τους περίγυρο («Σονάτα»: 95-97, «Ένας γέρος»: στροφή 1).

Τόσο η Γυναίκα με τα Μαύρα όσο και ο γέρος κάνουν έναν απολογισμό ζωής αναπολώντας τη χαμένη νεότητα και νιώθοντας το γρήγορο πέρασμα της («Σονάτα»: στ. 62, «Ένας γέρος» στροφή 2,3).

Και οι δύο καταπίεσαν την ερωτική τους ορμή και στερήθηκαν χαρές της ζωής («Σονάτα»: στ.82-88, «Ένας γέρος»: στροφή 5), ο μιν γέρος δείχνοντας εμπιστοσύνη στη φρόνηση, η δε Γυναίκα με τα Μαύρα μένοντας πιστή στην ποιητική της αποστολή.

Τέλος, εκδηλώνουν μία βαθύτατη μετάνοια για τις επιλογές της ζωής τους («Σονάτα»: στ. 92, 100, «Ένας γέρος» στροφή 5).

Συνολικά και τα δύο ποιήματα, ως προς το περιεχόμενό τους, προβάλλουν τον ψυχικό κόσμο των δύο μορφών που χαρακτηρίζεται από το βάρος της μοναξιάς, της απομόνωσης και της ψυχικής στέρησης ως αποτέλεσμα της διάψευσης των προσδοκιών της ζωής τους και της σκληρής πραγματικότητας των γηρατειών.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τα θέματα της Λογοτεχνίας Κατεύθυνσης ήταν αναμενόμενα ως προς την επιλογή του κειμένου της εξέτασης («Η Σονάτα του Σεληνόφωτος»), ενώ τα ερωτήματα κρίνονται διαβαθμισμένης δυσκολίας αλλά βατά και προσπελάσιμα από τους διαβασμένους μαθητές.

Οι ερωτήσεις έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια και απαιτούσαν γνώση των χαρακτηριστικών γραφής του Γ. Ρίτσου όπως και της αναλυτικής ερμηνευτικής προσέγγισης του ποιητικού κειμένου.

Τέλος, το αδίδακτο ποίημα του Κ.Π.Καβάφη ποαρουσιάζει εμφανείς αναλογίες περιεχομένου με το διδαγμένο κείμενο και επομένως κρίνεται βατό.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το συγκεκριμένο ποιητικό κείμενο της «Σονάτας» είχε ζητηθεί στο τρίωρο διαγώνισμα της 4-1-07 στοιχείο που δείχνει το βαθμό προσοχής που είχαμε επιστήσει στους μαθητές καθώς και ότι όλα τα ερμηνευτικά σχόλια για την ανάπτυξη των ερωτήσεων αντλούνται είτε αυτούσια είτε συνθετικά μέσα από τις σελίδες του τεύχους «Ποίηση» των εκδόσεων Ωθηση, που διέθεταν οι μαθητές μας και είχαμε αξιοποιήσει κατά τη διάρκεια των μαθημάτων.